

FATABUREN

Nordiska museets och Skansens årsbok

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK

1964

Redaktion:

GÖSTA BERG · SAM OWEN JANSSON

MARSHALL LAGERQUIST

Redaktör: Marshall Lagerquist

Omslagets färgbild visar det halländska julbordet, som traditionellt står dukat under helgen i Oktorpsgårdens ryggåstuga på Skansen. Se Kerstin Sjöqvists uppsats Kulturbistorisk jul på Skansen i denna årsbok.

Das Umschlagbild zeigt eine rekonstruierte alte Weihnachtstafel aus der Provinz Halland in Südwestschweden. Zu jedem Weihnachtsfest wird diese Tafel in dem Rauchstubenhaus des halländischen Oktorpshofes, welcher im Jahre 1896 im Freilichtmuseum Skansen wiedererrichtet wurde, gedeckt. Siehe den Aufsatz Kulturgeschichtliches Weihnachtsfest auf Skansen von Kerstin Sjöqvist in diesem Jahrbuch.

Tryckt hos Boktryckeri Aktiebolaget Thule, Stockholm 1964
Klichéerna från Grohmann & Eichelberg AB, Stockholm

sina fältarbeten i Särna. Detta fann han i den allmogeform av skinnsäck, som Nordiska museet nu erhållit som gåva.

Ingemar Liman

Zusammenfassung

Ein dalekarlischer Ledersack

Der Ledersack zum Tragen oder für den Transport auf dem Pferderücken wurde von der Bevölkerung in Ober-Dalekarlien beim Umzug nach oder von den Sennhütten, sowie auf Handelsreisen und Saisonarbeiten in anderen Teilen des Landes benutzt. Der hier abgebildete, im vergangenen Jahr dem Museum als Gabe überlassene Ledersack, wurde für einen Oberförster angefertigt, der in den achtziger Jahren des 19. Jahrhunderts umfangreiche kartographische Arbeiten in den Wäldern von Särna ausführte. Er hatte herausgefunden, dass dieser der Bauernkultur zugehörige Gegenstand praktisch war, um während seiner Tätigkeit im Freien Karten und Papiere darin zu verwahren, da nämlich der Ledersack so gut wie wasserdicht ist. "Gehobenes Kulturgut"!

SKIDOR OCH SPJUT

"Spiro" var en rik renägare, som under 1800-talets senare del flyttade med sin hjord i norra Arjeplog. Arvet av silverprydda bälten och kragar samt flera tusen silverkronor gömdes undan i fjälltrakten vid två tillfällen och sägs ännu vara ohittat.

En av dem som sökt "Spiros silverskatt" är Lars Persson, känd under namnet Skerfa-Lars bl.a. som en framstående jägare (bild 1). I 21-årsåldern, det var omkring 1908, var han "lappdräng" åt Per Andersson Spuot i Stenudden och skötte dennes renar på fjället Barturte. Vid ett tillfälle passade han då på att ensam söka efter skatten bland stenblocken på sydsidan av bergstoppen Salvo (som på bild 2 ses från byn Västerfjäll i öster). I stället fann han några skidor "som var mycket krusade" inne i en stor sten.

Endast ett fåtal andra från orten tycks därefter ha besökt denna "skidgömma", innan den undersöktes den 26 oktober 1963 av författaren och Oskar Rankvist (Spuot) från Västerfjäll. Stenen (vid mitten på bild 3 med Salvo i bakgrunden) är mer än manshög och omkring 4,5 meter i fyrkant. Den har en mansbred genomgående spricka, som täckts av ett 20-tal flata stenar, och har den största öppningen åt sydväst. På marken framför "ingången"

1. *Samen, renskötaren och jägaren Lars Persson, känd i Lappmarken under namnet Skerfa-Lars, f. 1887.*

låg resterna av en skidkälke. På baksidan ett stycke in i sprickan fanns ett par grova bitar av renhorn, troligen ämnen till bl.a. knivslidor, samt ett par buteljer, den ena med beck och hö för skor. Huvuddelen av sprickan uppfylldes av fem långa, breda skidor i en trave, som lutade inåt. — Höstens första snö började falla, när fynden bars ner till älven.

Skidorna är alla udda ifråga om form, storlek och dekor. Tre av dem är ovanligt rikt ornerade med inristade mönster över större delen av ovensidan. Här avbildas några detaljer från en av skidorna, vilken liksom de andra är gjord av björk men som hör till de mindre i gruppen (245 cm lång, 8,5 cm bred) och har ett hål i bakänden för att vid behov lätt kunna släpas med i en klövverajd. Dekoren bakom fotstödet består av fält med rutmön-

2.

3.

4.

5.

ter och andra geometriska motiv. Främre delen har bl.a. fält med flätmönster, växtranka och renhorn samt en jaktscen, där en lappman stående sticker ett spjut i huvudet på en järv eller en björn (bild 4), medan en annan järv eller björn springer undan (bild 5).

Årtalet 1894 är inristat på en av skidorna, initialerna E.A. på en annan, och SAS på ett av renhornstyckena. Hittills kända fakta, däribland skidornas former och mönsterkaraktär, innebär sannolikt att fyndet stammar från Barturtenomader, icke från de bofasta samerna vid Tjeggelvas. Det är möjligt att skidorna tillhört den yngre Spiro — som sist gömde undan silverarvet och hade en piga, som blev vansinnig av skräck, när hon skulle avslöja stället efter hans död.

Vår äldste sagesman, Skerfa-Lars, har dödat många järvar, en del med sin spjutskidstav. En gång började han en sådan skidjakt vid Suddomsuoloi, en halvmil sydöst om Salvo, rände upp och stack järven vid Ballek. Hans yngre broder, Johan Abram, vann Vasaloppet 1929. Deras far Per Larsson Gimmon var först nomad, sedan nybyggare.

Ett lapskt björnspjut ingår i årets förvärv till de lapska samlingarna. Det är ovanligt väl gjort — har ett 190 cm långt skaft av björk, 26 cm lång spets av stål med rombiskt tvärsnitt, kopparhylsa fäst vid skaftets framände genom ringar och fyra små 9-formade kilar av mässing samt bakänden skodd med hylsa och kort kilformad spets av järn. Spjutet skänktes av professor emeritus Sven Ekman i Uppsala, som 1910 utgav sitt stora arbete "Norrlands jakt och fiske".

Bo Sommarström

Zusammenfassung.

Ski und Speer.

Aus einem geborstenen Steinblock auf der Südseite des Berggipfels Salvo (Abbildungen 2—3) führte der Verfasser im Herbst 1963, nach einem Hinweis des Lappländers Skerfa-Lars (Abbildung 1), einige Schneeschuhe mit ungewöhnlich reicher, eingeschnittener Verzierung mit sich, um sie in die lappländischen Sammlungen des Museums einverleiben zu können. Die Schneeschuhe sind nicht besonders alt; einer ist mit der Jahreszahl 1894 versehen. — Ein anderer Erwerb des Jahres ist ein für die Bärenjagd bestimmter, lappländischer Speer, welcher dem Museum von dem in diesem Jahre in hohem Alter verstorbenen Zoologen Sven Ekman überlassen wurde. Dieser hatte grosse ethnographische Interessen, was u.a. aus seiner 1910 herausgegebenen Arbeit über Jagd und Fischfang in Nordschweden hervorgeht.